

FVO

100 ÅR

1889 – 1989

FVO i ett rikt samhälle!

FVO – en länk genom växlande tider

Växer i ett välfärdssamhälle. I många avseenden är ett av de rika, milt-
tydligt och omfattande samhället världen kan uppvisa.

Ökade välfärd måste beräknas analyseras och utvecklas. Under
1970-talet kallade Walter Kopp sin forskning om svenska fattigdomen och dess
orsaker "Fattigdom i välfärd" (1971). Han redde och
analyserade den omfattande och omfattande välfärd som
blivit möjlig i ett rikt samhälle.

Samma begrepp som används i denna bok används också i
andra sammanhang för att beskriva den välfärd som
utvecklas i ett rikt samhälle.

Någon gång har man hört att ett rikt samhälle är ett
samhälle som har en hög nivå av välfärd. Detta är
sanningen. Men det är också ett samhälle som har en
hög nivå av utbildning och forskning. Detta är också
sanningen. Men det är också ett samhälle som har en
hög nivå av kultur och konst. Detta är också sanningen.

Det är en önskan att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation
är starkare än kanske tidigare. Redan något hjälpte FVO – som komplet-
tering till gäver och donationer – nya metoder och utvecklade metoder för
samverkan som ett alternativ till välfärd. I och med att i
den välfärdssamhället välfärd har blivit en aktiv kapitalförvaltning
och verksamhet för att utveckla välfärd. Detta uttrycker
sig i att välfärdssamhället har blivit ett rikt samhälle.

Det är också värdigt att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation
är starkare än kanske tidigare. Redan något hjälpte FVO – som komplet-
tering till gäver och donationer – nya metoder och utvecklade metoder för
samverkan som ett alternativ till välfärd. I och med att i
den välfärdssamhället välfärd har blivit en aktiv kapitalförvaltning
och verksamhet för att utveckla välfärd. Detta uttrycker
sig i att välfärdssamhället har blivit ett rikt samhälle.

Det är också värdigt att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation
är starkare än kanske tidigare. Redan något hjälpte FVO – som komplet-
tering till gäver och donationer – nya metoder och utvecklade metoder för
samverkan som ett alternativ till välfärd. I och med att i
den välfärdssamhället välfärd har blivit en aktiv kapitalförvaltning
och verksamhet för att utveckla välfärd. Detta uttrycker
sig i att välfärdssamhället har blivit ett rikt samhälle.

Det är också värdigt att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation
är starkare än kanske tidigare. Redan något hjälpte FVO – som komplet-
tering till gäver och donationer – nya metoder och utvecklade metoder för
samverkan som ett alternativ till välfärd. I och med att i
den välfärdssamhället välfärd har blivit en aktiv kapitalförvaltning
och verksamhet för att utveckla välfärd. Detta uttrycker
sig i att välfärdssamhället har blivit ett rikt samhälle.

Det är också värdigt att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation
är starkare än kanske tidigare. Redan något hjälpte FVO – som komplet-
tering till gäver och donationer – nya metoder och utvecklade metoder för
samverkan som ett alternativ till välfärd. I och med att i
den välfärdssamhället välfärd har blivit en aktiv kapitalförvaltning
och verksamhet för att utveckla välfärd. Detta uttrycker
sig i att välfärdssamhället har blivit ett rikt samhälle.

FVO i ett rikt samhälle!

Vi lever i ett välfärdssamhälle. I många avseenden i ett av de rikaste, miljövänligaste och omtänksammaste samhällen världen kan uppvisa.

Också vår välfärd måste återkommande analyseras och utvecklas. Under 1970-talet kartlade Walter Korpi den dåvarande svenska fattigdomen och dess orsaker (Fattigdom i välfärden, Tiden, Stockholm 1971). Hans resultat och slutsatser presenterades mot bakgrunden av att allt fler människor fortlöpande blev beroende av socialhjälp i olika former.

Samma bakgrund kom under 1980-talet att prägla regeringens särskilda analysgrupp med uppgift att utröna orsakerna till socialbidragens fortsatta oväntade tillväxt.

Någon gång ställs frågan om kompletterande hjälp och stöd från enskilda föreningar och stiftelser numera verkligen behövs i vårt utvecklade välfärdssamhälle. Så gjordes också för 25 år sedan i FVOs då aktuella lilla jubileumsskrift "FVO - 75 år". Som svar angavs "Den dag som idag är har ännu inte, trots alla anordningar för social välfärd i vårt land, någon helt genomgripande hjälp mot mänsklig nöd vunnits". Svaret äger sin giltighet även idag.

Det är ett nöje att kunna konstatera att FVO fortfarande har ett mycket fruktbart samarbete med olika sociala myndigheter och framförallt med många enskilda fonder och stiftelser. Vi tror oss också veta att det i Storstockholm finns ett stort antal människor, som funnit ett nytt och bättre "spår" i livet med aktivt biträde från FVO. Vi får inte sällan mottaga bevis härpå.

Det är också värdefullt att kunna konstatera att FVOs ekonomiska situation är starkare än kanske någonsin. Redan tidigt började FVO - som komplettering till gåvor och donationer - nyttja moderna och utvecklade metoder för kapitalförädling som ett alternativt finansieringssätt. I takt med att i vart fall gamla tidens uppfordrande välgörenhet avtagit har vår aktiva kapitalförvaltning blivit en allt viktigare tillskyndare av resurser till verksamheten. Detta utesluter inte att tillkommande gåvor och stöd är nödvändiga och ytterst välkomna. Hjälpbehovet tycks åter tilltaga samtidigt som samhällets resurser måhända ej kan förväntas komma att tillväxa lika påfallande som tidigare, varjämte antalet äldre och sjuka människor blir allt fler.

FVO har under de senare årtiondena alltmer utvecklats mot en modernt arbetande socialkurativt inriktad biståndsorganisation. Målsättningen är att i samarbete med samhällets olika organ ge den hjälpsökande människan ett individuellt avpassat stöd. Avsikten är att härvid i så stor utsträckning som möjligt ge hjälp till självhjälp.

FVO är en välkonsoliderad arbetsugen 100-åring i sina bästa år. Att inte alls behövas är tyvärr ett avlägset slutmål. Må FVO få utvecklas vidare under aktivt stöd av sina medlemmar.

Magnus Carlsson

Föreningen FVO:

Ordförande Magnus Carlsson.
Föreståndare för centralbyrån Göran Andersson.

Teckningar:

Björn Berg (omslagsbild) ur Alf Henriksons
Svensk Historia del II.
Cecilia Torudd ur serien Ensamma Mamman.

Foto:

Anders Wiklund, David Wiklund och ur FVOs arkiv
och från Stockholms Stadsmuseum.

Redaktör:

Doris Wiklund.

FVO i en föränderlig värld

FVO fyller 100 år under 1989. Verksamheten började i ett samhälle som såg helt annorlunda ut än dagens Sverige. Den här skriften ger en god bild av föreningens historia. Men den ger också en koncentrerad beskrivning av det svenska samhällets utveckling från det gamla fattig-Sverige till det moderna välfärdssamhället.

Många författare har skildrat den sociala misär som rådde i vårt land för 100 år sedan. I Dan Anderssons, Ivar Lo-Johanssons och Per Anders Fogelströms böcker kan vi läsa om de levnadsvillkor som gällde för hemlösa, stattare och fattiga stockholmare i början av detta sekel. Sedan dess har vår materiella standard förbättrats på ett sätt som den tidens människor inte kunde drömma om. Per Albin Hanssons vision om det goda folkhemmet har, om inte helt, så i varje fall till stora delar, förverkligats.

I dag har vi en generell och lagstadgad välfärd som omfattar barnbidrag och föräldrapenning, skola och utbildning, arbetsliv och sjukförsäkring samt sjukvård och pension. Vi har byggt upp en gemensam sektor som garanterar alla människor en grundläggande materiell och social trygghet. Den svenska modellen och vårt sociala system framstår också som ett föredöme för många andra länder och folk.

Blir då inte välgörenheten överflödigt när den generella välfärden byggs ut? Ja, den frågan är inte helt enkel och okontroversiell. Vi måste konstatera att inget socialt nätverk kan göras heltäckande och att de individuella behoven kan vara nog så skiftande och tillfälliga. Samhällets insatser räcker inte alltid till och det händer fortfarande att enskilda personer kommer i kläm och på olika sätt far illa.

FVO har tidigt insett att man inte skall gå in i kommunens, landstingets eller statens ställe. Föreningens linje har varit att i första hand hänvisa till samhällets insatser och att sedan komplettera dessa när detta ansetts nödvändigt. Helhetssynen på behoven har varit vägledande och hjälpen har varit en aktiv hjälp till självhjälp. Fondmedlen har också kunnat få största möjliga spridning.

FVO har gjort stora kurativa och sociala insatser under sin 100-åriga levnad. Socialnämnden i Stockholm har all anledning att känna tacksamhet för detta och att försäkra sig om ett gott samarbete även i framtiden.

Ingemar Ingevik
Kommunfullmäktig och vice ordförande
i socialnämnden i Stockholm.

Föreningen för Välgörenhetens Ordnande bildades 1889

Av Per Thullberg

Docent vid Historiska Institutionen Stockholms Universitet

Hösten 1889 bildades i Stockholm Föreningen för Välgörenhetens Ordnande, FVO. Målsättningen var att "oberoende av religiösa och politiska meningskiljaktigheter, inom huvudstaden verka för ett ordnat samarbete mellan enskilda välgörande personer, enskilda välgörande stiftelser eller föreningar och den offentliga fattigvården". Det var alltså en långtgående ambition som låg bakom grundandet.

Det man syftade till var inget mindre än att tillskapa en centralorganisation för samhällets sociala hjälpverksamhet, att få till stånd en effektiv samordning av de spridda insatser som gjordes. Men ambitionen stannade inte härvid. Den nya organisationen ville även åstadkomma effektivare metoder i själva hjälpverksamheten. Genom en noggrannare undersökning av de enskilda understödsfallen, genom att motarbeta yrkestiggeri och genom information på välgörenhetens område var avsikten att "åstadkomma enhet ifråga om välgörenhetens grundsatser och dess utövande".

Föreningen kom under de närmast följande åren att växa snabbt. Under 1890-talet omfattade föreningens register fler än 10 000 hjälpsökande, som i olika sammanhang varit i kontakt med föreningen.

Frågan måste här ställas varför det fanns behov av den nya organisationen och var denna hade sina idémässiga rötter? Svaret på frågorna ges delvis i ett antal artiklar, publicerade i Aftonbladet tiden före föreningens tillkomst. I en ledare i tidningen i september 1888 refererades under rubriken "Fattigdomens förebyggande" en ännu otryckt broschyr, som starkt underströk kravet på förebyggande fattigvård. I denna konstaterades, att fattigvårdsbehovet hade ökat i Stockholm.

Bland de botemedel, som framkastats, fanns tanken på ett ökat samarbete mellan den kommunala fattigvården och den frivilliga välgörenheten. Ett grundfel, som rörde båda dessa områden var hjälpens osystematiska och tillfälliga karaktär. Den hade ofta karaktären av rent allmosegivande. Fattigvården, enskild eller kommunal, borde ha som syfte att arbeta mer i preventivt syfte, att arbeta för att fattigvårdsbehovet för den enskilde på sikt upphörde. Fattigvården borde främst inriktas på att hjälpa dem, "som sträva för att hjälpa sig själva". Detta krävde en större urskillning vid bedömandet av understödsbehoven.

I ett antal uppföljande ledare presenterades mer ingående hur en preventiv fattigvård kunde utformas. Den privata välgörenheten borde exempelvis satsa på barnkrubbverksamhet, för att möjliggöra för framförallt ensamstående mödrar att förena yrkesverksamhet med att ta hand om sina barn, så att dessa inte behövde placeras i fosterhem. Man borde satsa på att skaffa arbeten åt de arbetslösa, natthärbärgen åt de hemlösa.

Redaktör för Aftonbladet var vid denna tid Ernst Beckman, politiker av socialliberalt snitt och nära vän med den bekante S A Hedin vilken 1884 i riksdagen lagt fram en stor motion om den "sociala frågan", vilken med all rätt har uppfattats som ett centralt dokument i den moderna socialpolitikens historia. Här krävdes efter huvudsakligen tyskt mönster ett omfattande socialt försäkringssystem ägnat att minska de enskildas behov av fattigvård i händelse av sjukdom, arbetslöshet, ålderdom etc.

Beckman hade varit ledamot av den Arbetareförsäkringskommitté som Hedins motion resulterat i. Han hade vidare gjort omfattande utlandsresor under 1880-talet för att studera de system för social omvårdnad som fanns. Och det är ingen tvekan om att han nu ville plantera sina intryck i svensk jord. I november 1888 följde Beckman upp de tidigare artiklarna och lade fram en mer utvecklad plan för "samarbete på välgörenhetens fält". Han konstaterade att välgörenheten – om än välmenande – arbetade "blindvis". Behovet av en närmare samverkan mellan enskilda välgörenhetsföretag och mellan dessa och den offentliga fattigvården krävde en "gemensam anknytningspunkt" ... en "centralbyrå", som skulle fungera som en allas tjänare och ett "öga" för att överblicka fältet.

Erfarenheter kunde, menade han, hämtas från utlandet. Vad som föresvävade Beckman var att man i Sverige skulle tillskapa något som liknade det som redan fanns i England och USA, s k "Charity Organization Societies".

Fattigdom och industrialisering

Låt oss, innan vi betraktar den nya organisationen närmare, se litet på i vilken situation och i vilket samhälle den avsåg att verka. Stockholm var vid den aktuella tidpunkten, omkring 1890, inne i en dynamisk utveckling vilken kan fångas i två begrepp, industrialisering och urbanisering. Stadens – och landets – ekonomi genomgick en snabb utveckling mot ökad industrialism. Större företag med mekaniserad produktion ersatte de gamla hantverksverkstäderna samtidigt som befolkningen steg snabbt, särskilt markant i städerna. Stockholms befolkning tredubblades under perioden 1850 till 1900 från ca 93 000 invånare till omkring 300 000.

Samhällets förändring ställde helt nya krav på den sociala omvårdnaden. Kyrkan som traditionellt svarat för fattigvården i det agrara samhället kunde inte längre ensam klara av uppgiften. Församlingarna blev för stora. Det personliga bandet mellan församlingens invånare och kyrkans företrädare gick inte längre att upprätthålla.

Problemet var inte endast aktuellt i Stockholm. Långt dessförinnan hade det anmält sig i andra länder och städer, som tidigare än Sverige och Stockholm nåtts av kapitalismens och industrialismens förändringsväg. Här skall endast två "system" kommenteras nämligen det s k "Elberfeldtsystemet" och den form för fattigvård den skotske prästen Thomas Chalmer införde i Glasgow

En utbildning för socialt arbete växte successivt fram genom FVO. Bild FVOs arkiv.

på 1820-30-talen. Elberfeldtsystemet, uppkallat efter den tyska textilstaden Elberfeldt, och Chalmers system uppvisade många likheter och var påverkade av varandra. De kan båda uppfattas som kyrkans svar på industrialismen, ett försök att anpassa den kyrkliga barmhärtighetens arbetsformer till storstadens maskinbullrande vardag.

Chalmer misstrodde den världsliga statens och stadens förmåga att kunna utföra ett riktigt fattigvårdsarbete. För detta krävdes kristlig barmhärtighet och ett personligt – inte byråkratiskt – förhållande mellan hjälpare och hjälpta. Elberfeldtsystemet var inte lika kritiskt till samarbete med den kommunala fattigvården. Men kravet på den personliga kontakten var lika uttalat.

I Stockholm hade man redan tidigt tagit intryck av de internationella mönstren. På 1840-talet hade s k fruntimmers-skyddsföreningar bildats församlingsvis, vilka 1865 förenats i den gemensamma organisationen Stockholms Allmänna skyddsförening. Syftet med dessa skyddsföreningar var att hjälpa stadens fattiga på ett planmässigt sätt. Efter modell från Glasgow och Elberfeldt sköttes verksamheten av frivilliga vårdare, s k skyddsdamer. Dessa skulle svara för att den hjälp som utdelades inte gavs på måfå utan verkligen hjälpte den fattige att så snart som möjligt klara sig på egen hand. Ingen skyddsdam skulle svara för hjälp till fler än fyra familjer. Detta för att den personliga kontakten skulle kunna upprätthållas och hjälpen bli effektiv. Stockholms Allmänna skyddsförening hade stadgemässig skyldighet att samverka med den kommunala fattigvården.

Ordförande i FVOs styrelse har under de gångna 100 åren varit följande:

Överståthållaren friherre Gustaf Tamm	1889–1905
Justitierådet Karl Silfverstolpe	1905–1913
Överståthållaren Johan Ramstedt	1913–1935
Underståthållaren Richard Bring	1935–1936
Generaldirektören Hugo Elliot	1936–1951
Civilingenjören Carl-Gustaf Piehl	1951–1956
Kammarrättsrådet John Bratt	1956–1967
Bankdirektören Lars Fogelklou	1967–1975
Överintendenten Nils-Erik Svensson	1975–1981
Direktören Magnus Carlsson	1981–

Kommittémedlemmarna som startade FVO på hösten 1888 och ingick i den första styrelsen 1889.

Direktören Ernst Beckman
Majoren, sedermera sekundchefen för Svea Livgarde
Carl Lagercrantz
Fru Coraly Zethraeus
Dåvarande kyrkoherden i Jacobs församling Evald Bergman
Rotemannen Josef Nyström
Kommittén utvidgades snart med följande personer:
Överståthållaren friherre Gustaf Tamm
Professorkan Agda Montelius
Grevinnan Ebba Cronstedt
samt våren 1889 ytterligare följande:
Tjänstemannen i riksbanken, sedermera Stockholms förste fattigvårdsinspektör Albin Lindblom
Bankiren C G Cervin

Föreståndare för FVOs Centralbyrå:

1889	Josef Nyström o Albin Lindblom
1890–1892	Albin Lindblom
1892–1910	Agda Montelius
1911–1941	Ebba Wedberg
1941–1973	Elsa Sellmann
1974–1983	Britt-Marie Bengtsson
1983–	Göran Andersson

Föreningen FVOs styrelse 1989:

Ordförande direktör Magnus Carlsson	Suppleanter:
Övriga ledamöter:	Länsråd Per-Åke Herrström
Vice ordförande, fru Agneta Murray	Socionom Stina McKey Söderman
Byråföreståndare Göran Andersson	Bankdirektör Erik Tandberg
Kassaförvaltare Lars Ingvar Nilsson	Revisorer:
Greve Hans Beck-Friis	Revisor Lars Hedbom
Socionom Gunborg Rosén	Aukt revisor Carl-Gunnar Carlsson
Sekreterare socionom Birgit Jungnelius	Suppleanter:
Lektor Didrik von Porat	Aukt revisor Gösta J Carlson
Fil mag Veronica Öhman	Aukt revisor Inger Birgersson

Men skyddsföreningarna kom inte att utvecklas på det sätt som var tänkt. Någon egentlig samordning med den kommunala fattigvården kom inte till stånd. Och utöver skyddsföreningarna fanns omkring 1890 uppskattningsvis ca 800 ytterligare föreningar, stiftelser, klubbar etc som arbetade med välgörenhet, ett arbete som skedde utan samordning och övergripande målsättning. Härtill skall läggas all den spontana, ögonblicksbestämda hjälp, som utdelades av enskilda personer.

FVO – filantropins höjdpunkt

Så åter tillbaka till Ernst Beckman och Aftonbladet 1888. Beckman var inte ensam om att inse behovet av åtgärder inom fattigvården. En allvarlig lågkonjunktur med massarbetslöshet hade drabbat huvudstaden. Tiggeriet ökade kraftigt. Den kommunala fattigvården gjorde ett stelbent och byråkratiskt intryck och tycktes ej ha resurser att klara den uppkomna situationen.

I kretsen kring Aftonbladet fanns även Carl Lagercrantz. Denne hade genom bidrag från Stiftelsen Lars Hiertas minne fått tillfälle att besöka Paris för att studera "åtgärder till beredande av arbete åt nödställda personer". Det tycks vara han som tog initiativet till en första sammankomst, inspirerad av Beckmans artiklar och sina egna intryck. Kretsen vidgades snabbt. Representanter för den kyrkliga, kommunala och enskilda fattigvården slöt upp. Här skall särskilt nämnas Agda Montelius, professorsfru och ledande inom Maria skyddsförening. Hon skulle komma att få stor betydelse för FVOs fortsatta utveckling. Viktigt är även att friherre Gustaf Tamm medverkade från början. Tamm var överståthållare och ytterst ansvarig för stadens fattigvård.

Det är ett tidstypiskt drag att det inte fanns någon skarp gräns mellan det kommunala och statliga å ena sidan, det enskilda å den andra. Beckman var ledande kommunalpolitiker i Stockholm, Tamm Kungl Majts befallningshavare.

På senvåren 1889 kunde så FVO konstitueras. Arbetet tog sin början i november samma år. Styrelsens första protokoll är dagtecknat den 15 november. Strax därefter upprättades de första ansökningshandlingarna.

Stadgans markering, att föreningens ändamål var att, "oberoende av religiösa och politiska meningsskiljaktigheter" verka för en effektivare fattigvård, kan tolkas som ett uttryck för att bundenheten till svenska kyrkan inte skulle vara för stark. Viktigt var att en effektiv samordnande organisation byggdes upp. En grundläggande tanke alltifrån början var, att den kommunala fattigvården borde ta hand om dem som behövde mer permanent hjälp, såsom åldringar och handikappade, medan FVO skulle svara för den tillfälliga hjälpen. Organisationen byggdes upp med denna målsättning.

Det skulle föra för långt att här i detalj gå in på den omfattande sociala hjälpverksamhet FVO alltifrån början kom att bedriva. Jag skall endast framhålla vissa drag i verksamheten som varit särskilt betydelsefulla.

Grundläggande för FVOs sociala hjälpverksamhet var begreppet "Hjälp till självhjälp". Detta var inte helt nytt. Alltsedan 1830-talet hade det talats om den "sanna" filantropin, d v s hjälpen skulle inte ges åt sådana som inte verkligen behövde den och den skulle inte ges för att döva ett eget dåligt samvete eller av slentrian. Hjälpen skulle ha ett syfte. Den skulle hjälpa mottagaren att klara sig själv.

Barnhärbarget Sättravik 1909–1958. Bild FVOs arkiv.

Men även om tankegångarna var gamla hade de tidigare knappast haft någon egentlig genomslagskraft på den vi idag skulle kalla sociala metodiken, möjligen med undantag av viss verksamhet som bedrivits av skyddsföreningarna. Inom FVO påbörjades redan från starten uppbyggandet av ett omfattande register. Alla hjälpsökanden förtecknades noggrant. All mottagen hjälp påfördes kortet. Strävan fanns att få in uppgifter på utdelad hjälp från samtliga såväl filantropiska som kommunala organ. Möjligheten att bedriva s k "yrkestigger" minskade.

Men bakom kravet på ökad kontroll låg ett uttalat kurativt tänkande. Endast genom individkännedom och individanpassad hjälp kunde hjälpen bli effektiv, en hjälp till självhjälp. Synsättet förutsatte en medvetenhet hos de som utdelade hjälp i olika former. Därför satsade FVO mycket på utbildning och information. All den frivilliga arbetskraft som organisationen utnyttjade, mestadels kvinnor, gavs utbildning i det sociala arbetets förutsättningar. Det gällde att ge den hjälpsökande en korrekt och honett behandling, samtidigt som kravet på att hjälpen skulle vara berättigad och effektiv upprätthölls. Härvidlag gjorde Agda Montelius ett imponerande arbete. Genom föredrag, skrifter och muntlig utbildning bibringade hon hembesökarna, inledningsvis ca 150 till antalet, insikter i arbetets förutsättningar och målsättning. En utbildning för socialt arbete växte successivt fram. Särskilt betydelsefull blev skriften "Handbok för fattigvårdsintresserade" som utkom med en första upplaga 1911, men som sedan följdes av flera nyutgåvor.

Centrum för socialpolitisk debatt

FVO kom även att fungera som en centralpunkt för den socialpolitiska debatten i Stockholm. Föreningens ledamöter gjorde regelbundet studieresor utomlands för att studera alternativa fattigvårdssystem. I artiklar och vid föredragsaftnar med efterföljande diskussioner spreds information till större grupper.

Foto Anders Wiklund

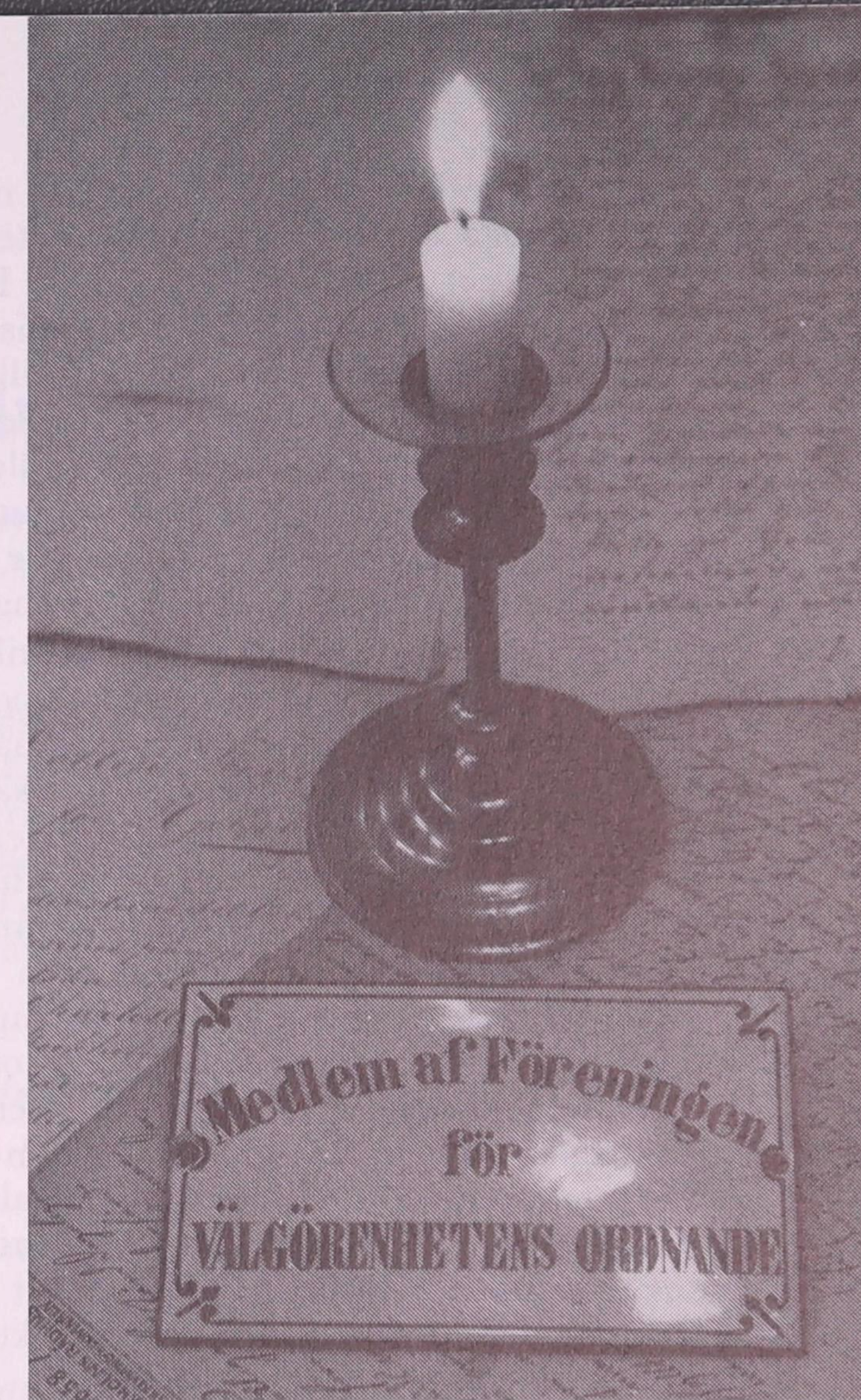
En viktig kunskapsuppbyggnad ägde rum. Denna låg i sin tur till grund för föreningens försök att påverka gällande lagstiftning och kommunal fattigvårdsorganisation. Föreningens ledande talesmän kan sålunda sägas ligga bakom den stora reformering av den kommunala fattigvårdsorganisationen i Stockholm 1898, vilken i mångt och mycket var en anpassning till föreningens arbetsätt och målsättning.

Det var ingen slump att FVOs förste byråföreståndare Albin Lindblom, vilken bl a svarat för centralregistrets uppläggning, nu blev innehavare av den nyinrättade befattningen som fattigvårdsinspektör.

Av måhända än större betydelse blev ett möte på centralbyrån – föreningens kontor på Stora Nygatan – arbetsåret 1902/1903. Här hade representanter för Fredrika Bremerförbundet, föreningen Studenter och Arbetare samt FVO samlats för att diskutera samordningsfrågor – FVOs hjärtesak. Sammankomsten kom att leda till en diskussionsklubb för socialt intresserade. Bakom initiativet stod Gerda Meyersson och Gertrud af Klintberg, båda styrelseledamöter i FVO. I kretsen märktes även Ernst Beckman, Agda Montelius, GH von Koch, Albin Lindblom m fl, alla med anknytning till FVO. von Koch hade 1901 tagit initiativet till grundandet av Social Tidskrift, som för lång tid framöver skulle bli ledande debattorgan för sociala frågor. Han var även aktiv i organisationen Studenter och Arbetare.

Nog av, ur sammankomsterna växte tanken att man borde bilda en rikstäckande centralorganisation "en centralhård för det sociala arbetet". Ambitionen var att sammansluta alla socialt intresserade med uppgift att "inom olika samhällslager söka väcka intresse för och sprida kunskap om sociala spörsmål för att därigenom medverka till lösningen av viktiga samhällsfrågor". Resultatet blev tillkomsten av Centralförbundet för Socialt Arbete, CSA. För alla intresserade av vår socialpolitikens historia är CSAs betydelse välkänd. Förbundet kom bl a att driva fram det stora sociala reformverk som ägde rum under 1910- och 1920-talen med ny lagstiftning rörande nykterhetsvård, barnavård och fattigvård. Synen på det sociala arbetets utformning hade stor likhet med den som redan på 1890-talet förfäktades inom FVO. Den främsta skillnaden är en utvidgning av verksamhetsområdet från en organiserad filantropi till något som skulle kunna kallas en social politik i vidare bemärkelse.

FVO har sina rötter i en liberal ideologi. Det tillkom vid en tid då det

offentligas resurser uppfattades som mycket begränsade. Det gällde att mobilisera frivilliga krafter i samhällsarbetet. Ett nära samarbete mellan enskilt och offentligt kom till stånd. Mycket av FVOs verksamhet präglas av förhållandet till kommunen. Således blev organisationen 1916 kommunen behjälplig med behovsundersökning rörande rätt till skolmåltider, en verksamhet som hade omfattande proportioner och som pågick ända fram till 1947 då skolmåltiderna genom central lagstiftning gjordes tillgänglig för alla skolbarn. På motsvarande sätt fick organisationen 1911 kommunens uppdrag att upprätta ett register för understöd och pensioner, vilket var en förutsättning för kommunens handläggande av pensionsfrågor i anslutning till 1913 års folkpensionsreform.

Men organisationens förhållande till kommunen har inte varit okomplicerat. Kommunen har varit både ett hot och en möjlighet. Utvecklingen har kännetecknats av en allt hårdare kommunalisering av det sociala hjälparbetet. Ofta har detta skett utan egentliga motsättningar av politisk natur. Så var fallet med lagen om fosterbarn 1902. Under 1890-talet hade FVO gjort en omfattande insats inom fosterbarnvården, framförallt genom att kontrollera fosterhemmens status. Genom initiativ från föreningen närstående kretsar förändrades lagstiftningen 1902. Kommunen tog hädanefter över inspektionen genom särskilda fosterhemsinspektörer. Exempelen kan mångfaldigas.

Oftast har det inte varit fråga om partikontroversiella frågor. Men från socialdemokratins sida har ständigt en misstro mot den enskilda välgörenheten gett sig tillkänna. Här ges inte utrymme att närmare analysera denna relation. Men mycket talar för att det socialdemokratiska maktövertagandet i Stockholms stad 1919 i hög grad kom att begränsa den enskilda välgörenhetens, enkannerligen FVOs möjligheter att arbeta inom det sociala området. FVO framstår under filantropins höjdpunkt som symbol för den rationella och effektiva välgörenheten.

FVOs slöjdvärdning stiftades 1893 och kom att verka till 1950.
Bild från Stockholms Stadsmuseum.

Kalla det medmänsklighet

Intervju med Per-David Eby

Ordförande i Stockholms Stadsmission

– Föreningen FVO och Stockholms Stadsmission har och har haft gott samarbete. Man behöver hjälpas åt i många fall. Ekonomisk brist hänger ofta ihop med personliga kriser. Stadsmissionens personal och institutioner finns till hands.

– Jag brukar säga, att om vi inte behövdes skulle vi inte finnas. Men läs ”Utelligarna i välfärdsamhället” (1989 Leif Stenberg, Leif Svanström, Stig Åhs). Den visar på en av grupperna mitt ibland oss. Sen finns det en hel skala av varierande hjälpsituationer.

Men kan man inte räkna med att samhället hjälper?

– Det finns klara politiska beslut om den saken, men hur ser verkligheten ut? Det sociala fältet har fått knappare villkor. Det vore bra om man kunde säga att välgörenhet inte behövs idag, men tyvärr. Den behövs alltjämt som komplement till samhällets insats.

Välgörenhet klingar lite olustigt i våra dagar, gjorde det väl förr också?

– Kalla den då hellre medmänsklighet. Välgörenheten kom förr alltid uppifrån. Det var en traditionell religiös föreställning att den kommande domen, i himlen, skulle påverkas av vad man gjort eller inte gjort för ”en av dessa mina minsta”.

”Fria” pengar – blir man inte nästan oroande beroende av gåvogivare?

– Det är nödvändigt med ”fria” pengar, när människor råkar i plötslig, tillfällig nöd. Det minsta belopp jag fått insänt till Stadsmissionen var 2:67, en lustig summa men säkert välment. Det är det stora antalet gåvogivare allt hänger på. Snabb hjälp just i krisögonblicket betyder inte bara ekonomisk räddning utan man ger en människa sin självkänsla och sin självtillit tillbaka, kraft att klara sig själv.

Föreningen FVO är en tillgång.

§ 3 Beslöt att låta trycka poletter i lifsförnödenheter till följande kvantiteter: 2 liter mjölk (1 skummad och 1 oskummad), 5 liter potatis, 1 kilo sidfläsk, 1 kilo benfritt kött, 2 kilo spisbröd, 3 kilo hvetemjöl, 1 kilo risgryn eller motsvarande värde hafregryn, 1/15 nyfamn ved.

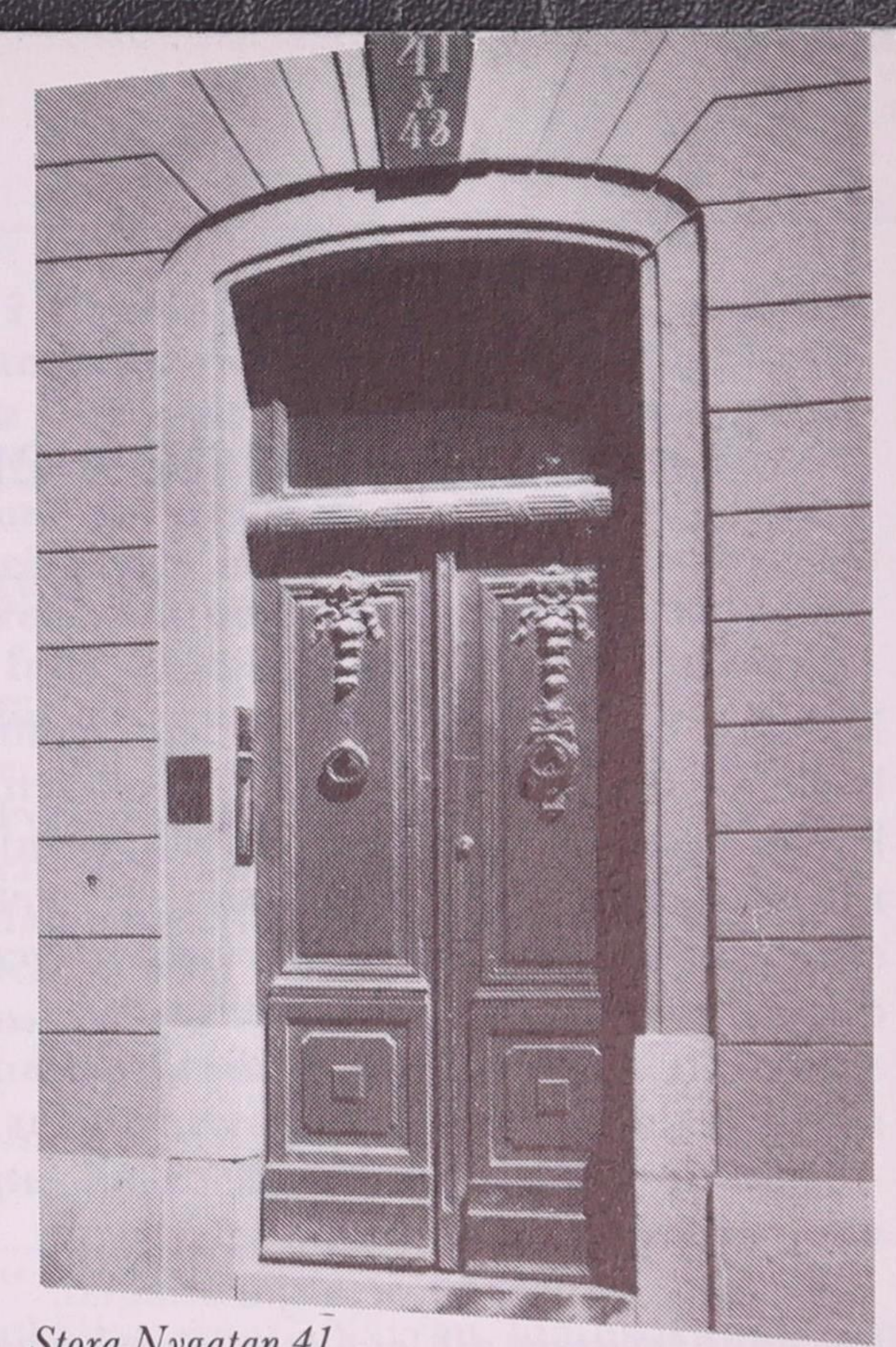
Ur protokoll den 17 december kl 6 em 1889

Lilla Nygatan 10

Storkyrkobrinken 11

Stora Nygatan 41

RÄDDADE

En broschyr.
Föreningen kände starkt
sin roll som uppfostrare
och informatör.

Föreningen FVOs centralbyrå har funnits på dessa adresser:

- 1889 Lilla Nygatan 10
- 1890–1901 Stora Nygatan 36
- 1901–1916 Stora Nygatan 41
- 1916–1969 Storkyrkobrinken 11
- 1969–1973 Birger Jarlsgatan 13
- 1974–1982 Drottninggatan 14
- 1983– Köpmangatan 15

FAMILJEBILDEN

visar en ung familj för vilken inneboende-
systemet inte innebar en katastrof, som
för många andra, utan gav en vettig
hyra, viss trygghet och rentav en egen
trädgårdstäppa på Söder.

Foton Anders Wiklund/David Wiklund/privat arkiv.

Stora Nygatan 36

Respekt för den enskilda människan

Av Birgit Grahn

När jag efter många års arbete inom olika sociala förvaltningar och sjukhus började som utredare på Föreningen FVO, intresserade jag mig för FVOs långa historia. Jag läste gamla handböcker och andra publikationer, årsberättelser m m. Jag letade efter de metoder man då, i seklets början, arbetade efter. Jag kände till min förvåning igen de diskussioner, som man ännu denna dag för på våra socialförvaltningar.

För att närmare belysa detta skall jag exemplifiera och kommentera en del av dessa tidiga och ännu levande tankar.

– Den hjälp som lämnas skall utgöra hjälp till självhjälp. Hjälpen skall vara förebyggande.

6 § sista stycket Socialtjänstlagen: "Biståndet skall utformas så att det stärker hans resurser att leva ett självständigt liv."

– Gåvan skall vara anpassad efter behovet och skall avse ett visst ändamål. Man får inte säga lån och mena gåva. Genom att inte säga sanningen sänker man människovärdet.

Rätten till bistånd skall enligt 6 § Socialtjänstlagen avse medel till försörjning och livsföring i övrigt. Får inte återkrävas. 33 § Socialtjänstlagen säger, att hjälp som lämnats i annat fall än ovan, får återkrävas endast om den har lämnats under villkor om återbetalning.

– Utredning bör företas för att klarlägga sökandens förhållanden.

50 § Socialtjänstlagen: "Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt kommit till nämndens kännedom..."

– Samarbete mellan olika enskilda och kommunala verksamheter nödvändigt. "Var och en strävar efter bästa förmåga att giva undsättning på det sätt han anser lämpligast utan att bry sig om vad andra försöka."

8 § Socialtjänstlagen: "Socialnämnden skall i den uppsökande verksamheten... När det är lämpligt skall nämnden härvid samverka med andra samhällsorgan och med organisationer och föreningar." Samarbete är även inskrivet i 5 § Socialtjänstlagen.

Under årens lopp har olika metoddiskussioner förts. Metoder har prövats och ibland övergivits. Redan under seklets första decennier fördes diskussioner inom FVOs ram om metoder som ännu är aktuella. Här är några axplock:

- Arbete är bättre än allmosa.
- Den nödställda bör nå botten av brunnen. Först därefter kan han hjälpas.
- Avslagsmotivering bör skrivas i uppfostrande syfte.
- Att lägga ansvaret på den hjälpbehövande för den hjälp man lämnar är ytligt. Man köper sig fri. Likt avlatshandel. Denna ansvarsmetod diskuteras och tillämpas ofta idag. "Det är Ditt liv det gäller" o s v.

Ett samkväm på 90-talet:

En afton arrangerades ett samkväm i föreningens lokaler, vilket motsågs med bävan och hoppfullhet. Då vi samlades vid sjutiden på kvällen, hade vaktmästare Strömstedt tänt lamporna i de eljest så mörka rummen, stolar och pulpeter hade omplacerats, och vår snälla husmor Eva Thorsell hade trollat fram ett inbjudande tebord med de läckraste smörgåsar och småbröd. De inbjudna anlända, den ena efter den andra, olika frikyrkoförsamlingars pastorer och andra för välgörenhetsarbetet inom dessa verksamma män, såsom grosshandlare Wallin från Florakyrkan och smedsmästare Hjertman, stor hyresvärd och känd för sin varma religiositet. Stämningen blev under aftonens lopp allt livligare. Det gjordes upp planer på att ordna möten i FVOs anda i de olika frikyrkoförsamlingarnas lokaler och att samarbeta med söndagsskollärare och lärarinnor. Den aftonen blev det första steget till ett nytt, mer vittomfamnande arbete än vad vår förening tidigare hade kunnat åstadkomma. Och vi alla, Agda Montelius' lärjungar och medarbetare, jublade med henne över den förståelse för det stora målet, hjälp till självhjälp, som hade vunnits denna afton.

Ur ENSAM GENOM LIVET (Gebers 1939), av Ellen von Platen, som barn skolkamrat med Ebba Wedberg och hennes syskon, som ung medarbetare i FVO 1893–1895 och 1897–1901.

- FVO får inte anlitas när andra hjälpkällor sinat. När en hjälpsökande i en förening hänvisas till självförsörjning skall inte heller andra hjälpa. Man skall inte gå in i annans ställe.
- Vid en utredning, där anledning till behovet fastställts, bör man vid missbruk observera att även "suparens hustru" kan ha "smak för starka varor". Därigenom kan hon utgöra hinder beträffande mannens tilltänkta nykterhet.

Slutligen kan i detta sammanhang nämnas, att som en röd tråd genom skrifterna m m går att socialvården och FVO inte bör konkurrera, samt att det är fel att samma klient erhåller bistånd från flera fonder. Detta fastställs även i det förslag som låg till grund för beslut om omorganisation av FVO år 1973.

När jag återfinner de tankegångar och principer, som jag mött i min mångåriga verksamhet i kommunal förvaltning, blir jag mäktat imponerad över den klokhet, framsynthet och respekt för människor, som redan från början präglat och format arbetet på FVO. Dessa är väl värda för oss sentida efterträdare att vårda oss om och att utveckla och föra vidare. Den viktigaste grundsatsen anser jag vara den starka framtoningen av respekt för den enskilda människan.

Så här arbetar FVO idag

Av Göran Andersson

Under hela 1980-talet har tillströmningen av bidragssökande ökat och ökar alltjämt. Majoriteten har hänvisats från socialtjänsten, kuratorer vid skolor och sjukhus samt församlingsdiakonissor. Den restriktiva bidragspolitiken inom kommun, landsting och stat präglar arbetet för oss i Föreningen FVO. De sökande vi möter når ofta helt obetydligt över sociala bidragsnormer. De söker bidrag till livets nödort, d v s hyra och uppehälle, tandvård, rekreation, hemutrustning, kläder, glasögon och konvalescentresor.

Vår första kontakt med sökande sker per telefon, där vi söker få klarhet i, om förutsättningar finns att söka bidrag. Cirka 25 % avvisas redan vid telefonsamtalet. Rådgivning av kurativ art och budgetrådgivning har kunnat lämnas, men finns det skäl att tro att behovet av stöd är omfattande och blir långvarigt, hänvisar vi till diakonissa eller kurator.

Den som ringer för att få tid för besök, får vara beredd att vänta. Det kan ta två à tre veckor, innan vi kan ta emot, ibland upp till fem veckor, beroende på om det är särskilt många sökande från just det distrikt, där den sökande bor.

På föreningens kansli på Köpmangatan tjänstgör som utredare Birgit Grahn och Elisabeth Linder och som kamrer Beth Westberg samt på registerbyrån Ingeborg Thörn. Frivilliga medarbetare har vi haft men inte nu längre. Det ligger liksom inte i tiden att hålla sig med oavlönad personal.

Våningen här är betydligt mindre än de lokaler FVO tidigare funnits i, men den är lagom för verksamheten sådan den är idag. Före oss fanns S:t Lukasstiftelsen i de här rummen och före det var det här en del av Stadsmissionens flickhem, så atmosfären är väl inarbetad. Vi har en del vackra möbler och saker kvar från FVOs tidigare lokaler. Det ger en vänlig miljö för den sökande. Skrivpulten i hallen ville fotografen ha med på bilden av föreståndaren. Den synes ha varit med från FVOs början.

Föreningen FVOs uppgifter är

1. Att förvalta egna fonder och att fördela deras avkastning.
2. Att förmedla bidrag från andra fonder samt
3. Att göra utredningar för samarbetande fonder.

I bidrag och understöd har föreningen under det gångna året betalat totalt 4 604 000 kronor, varav 3 353 000 kronor utgjort förmedlade bidrag.

Registerbyrån har under året fått uppgifter från 142 olika fonder och stiftelser över utbetalade bidrag, 17 947 000 kronor.

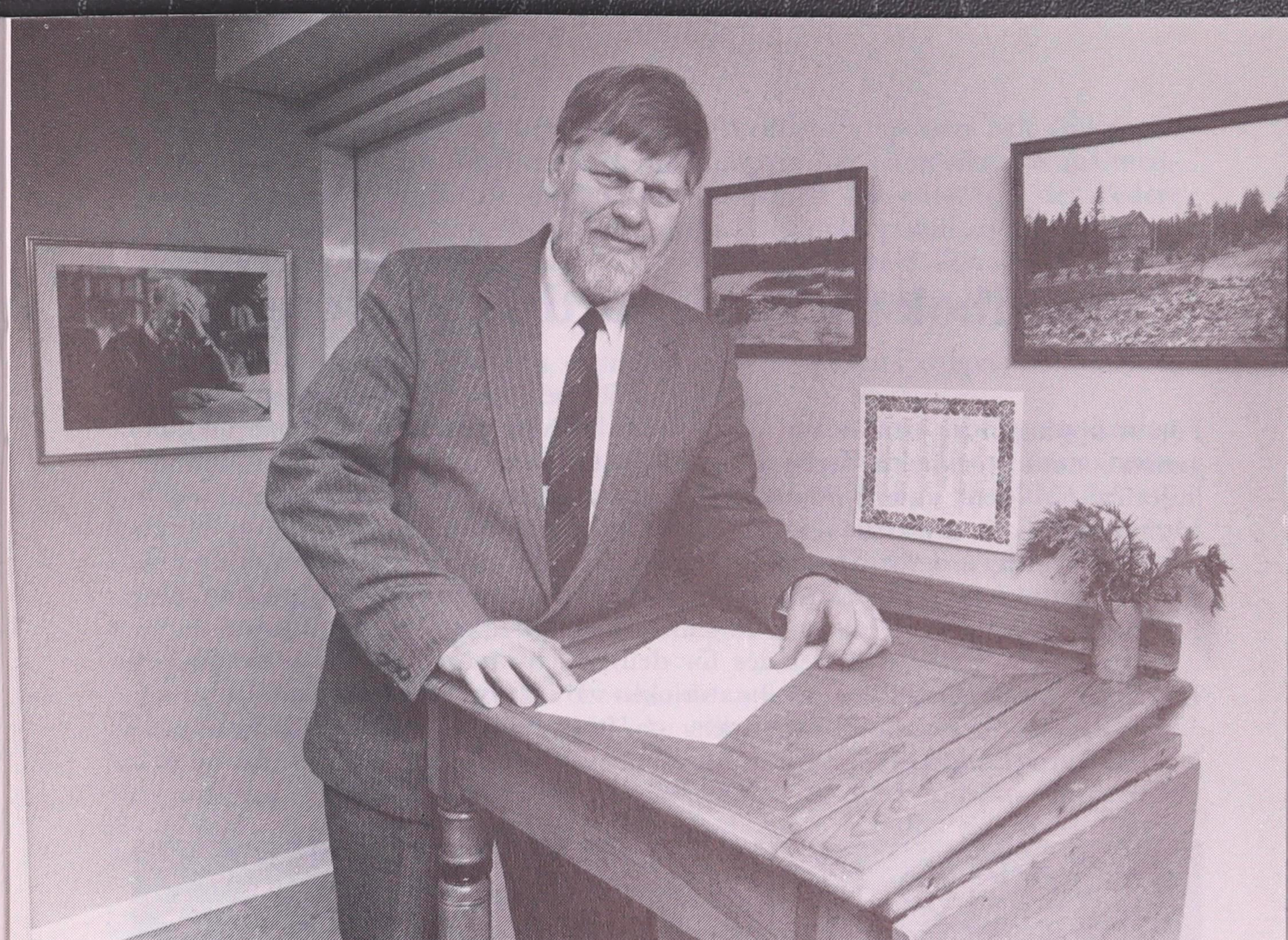

Foto Anders Wiklund.

Ekonomi bygger på tidigare donationer. Den största FVO fått mottaga är Föreningen De Gamlas Dag, som 1986 gick samman med FVO. Även Magna Sunnerdahls är ett exempel. Under sin levnad gav hon ett antal år 1000 kronor varje månad till FVO och vid sin död ett stort belopp enligt testamente, varigenom hon givit FVO sammanlagt 225 000 kronor. Den äldsta fonden är Jonas Drakes testamentsfond från år 1783. Den överläts till FVO år 1907. Fondbrevet skymtar på bilden av de två små flickorna på häftet "Räddade", sida 16.

De två största grupperna bidragssökande har varit mer eller mindre konstanta de senaste fem åren. Det är pensionärerna, hittills i år 215 personer, och ensamförälder med minderårigt barn i hemmet, hittills 238 personer (juni 1989).

Insamling till monument

Våren 1930 avvägabragtes på initiativ av Kungl Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien och FVO en insamling för uppförande av ett monument å Oscar och Agda Montelius' grav å Lindhagens kulle invid krematoriet. Vid den högtidliga och stämningsfulla avtäckningen den 4 november 1931 nedlade föreningens ordförande, föverståhållaren Joh O Ramstedt å FVOs vägnar en krans på gravstenen.

Styrelsens årsberättelse 1931-1932

Handbok för fattigvårdsintresserade

Första upplagan av handboken gavs ut 1911. Den tog upp fonder och hjälpororganisationer i Stockholm (Gertrud af Klintberg), dessutom en avdelning "grundlinjerna för den understödande och upphjälpande verksamheten" (Agda Montelius) och en avdelning med de viktigaste delarna av gällande rätt angående fattigvård för Stockholms stads fattigvårdsinstitutioner m m (FVOs dåvarande sekreterare, notarien i överståthållarämbetets kansli för polisärenden E W Willers).

Gertrud af Klintberg tilldelades för denna och andra insatser guldmedaljen *Illis quorum meruere labores* av 8:e storleken vid FVOs 25 årsjubileum 1914.

Nya upplagor av Handboken gavs ut 1914, 1919, 1924, och 1933. Dagens Nyheter skrev om utgåvan 1933:

1916–1947 svarade FVO för behovsprövning av rätten att få skolmåltid i Stockholms folkskolor.
Stockholms Stadsmuseums arkiv.

"Redaktionskommittén med fröken Ebba Wedberg i spetsen och fröknarna Lisa Löfman och Ingrid Stenberg som medhjälpare har energiskt och målmedvetet strävat efter att få det omfattande materialet presenterat i det vederhäftiga och översiktliga skick som måste fordras av en dylik publikation.

Boken som omfattar inte mindre än 400 sidor, bör vara ägnad att väsentligt underlätta arbetet för alla dem som delta i huvudstadens kommunala och enskilda hjälparbete."

Registerbyrån och Handboken fick ekonomiskt bidrag från Fattigvårdsnämnden: I FVOs årsberättelse 1910–1911 står följande:

"Villkoren för detta åtagande vore: Att FVO av staden erhöle ett anslag å 4000 kronor för år 1911 till bestridande av kostnaderna för nämnda redogörelse samt ett ordinarie årsanslag å 3000 kronor fr o m år 1911 för avlönande av registerbyråns föreståndare och biträde åt denne, att fattigvårdsnämnden till registerbyrån överlämnade det hos nämnden förda pensionsregistret eller den s k liggaren; och att fattigvårdsnämnden tillhandaginge byrån med de hos nämnden tillgängliga upplysningar, som vore erforderliga för dess verksamhet."

Fattigvårdsnämnden tillstyrkte beviljande av de sålunda äskade anslagsbeloppen och godkände övriga uppställda villkor. Den 21 december 1910 blev anslagen på beredningsutskottets hemställan av stadsfullmäktige upptagna i 1911 års stat. Fattigvårdsnämnden har förbehållit sig att få tillsätta en revisor för granskning av registerbyråns verksamhet samt att det av byrån förda registret skall hållas för nämnden tillgängligt.

Och vad FVO svarade på detta är följande: "Styrelsen åtog sig å vissa villkor dels att upprätta, uppehålla samt utöva tillsyn och ledning över en byrå . . . dels ock att utarbeta och av trycket utgiva redogörelse angående de enskilda företag, vilkas ändamål är – eller i vilkas ändamål ingår – att bringa hjälp och understöd åt huvudstadens fattiga, till vilken skulle fogas en kortfattad framställning om gällande fattigvårdslagstiftning och Stockholms stads fattigvårdsorganisation."

Publicistisk verksamhet

Föredrag som hölls vid föreningsmöten kom ibland i tryck i *Meddelanden* från Centralbyrån, som gavs ut med en del upphåll från 1893 till 1907. Under åren 1897 till 1901 var tidskriften *Dagny* föreningens organ och under den tiden gavs inte *Meddelanden* ut. Det upphörde helt när Fattigvårdsförbundets tidning började komma ut 1907. Årsberättelserna innehöll då som nu information om verksamheten. Cirkulär och tidningsmeddelanden av skilda slag och annonser om Slöjdföreningen, arbetsförmedlingen och andra aktiviteter förekom ständigt. Dagstidningarna själva har ända in i senare tid följt FVO med intervjuer och kommentarer i många sammanhang. Signaturen Joy i *Dagens Nyheter* var värd ett särskilt tack från Föreningen FVO för många kåserier om föreningen, vilka särskilt vid jultid fått pengar att strömma in till FVOs många hjälpsökande. Föreningen kände starkt sin roll som uppfostrare och informatör. Så tex i den här noten ur *Meddelande* 1894: "Varningar för enskilda föreningar, som samlar in pengar att dela ut till folk, som inte har hemortsrätt i Stockholm – mängen familj får tillfälle att uppehålla sig i Stockholm tills hemortsrätt vinnes. Den välvilliga allmänheten har det tynande ansvaret att till det redan under fattigvårdsbördan suckande Stockholm dra ännu fler familjer från landsbygden. Sen klagar man över att utgifterna för fattigvården oupphörligt växer."

Allas Syster Kerstin

Under det gångna arbetsåret efter 40-årigt troget arbete har fröken Kerstin Westerlind lämnat sin befattning. När hon anställdes som föreståndarinna vid Barnhärbärgen var det anordnat rätt provisoriskt i hyrd obekväm bostad. Sedan FVO mottagit två större donationer och därigenom blivit i stånd att skaffa härbärgen ett eget hem, anförtroddes fröken Westerlind att handhålla tillsynen över lantgården Sättravik, dit inflyttningen skedde år 1909. Ej mindre är 1 444 barn ha under de 40 åren in- och utskrivits från härbärgen. Föräldrar har ock med största förtroende lämnat sina barn i Syster Kerstins vård.

Ur styrelsens årsberättelse 1934–1935

De säregna förhållanden, som med det stora europeiska kriget inträtt även inom vårt land, ha som bekant föranlett särskilda åtgärder för bl a understödsverksamhetens ordnande. Vad Stockholm angår bildades redan i medio av augusti 1914 på föranstaltande av Överståthållaren en Centralunderstödskommitte . . . Uppdrog styrelsen åt fröken Wedberg att för FVOs vidkommande ordna detta samarbete. . . . FVOs centralbyrå har så att säga flyttat in i hjälpbyråerna, i det densamma ställt sin bästa personal till hjälpbyråernas förfogande. "Utan FVOs kraftiga och sakkunniga hjälp torde arbetet ej ha kunnat försiggå; dess tränade och erfarna krafter ha tagits i anspråk ej allenast inom verkställande utskottet utan ock å de olika byråerna."

Ur årsberättelsen 1915

Fosterbarn

FVO ägnade sig från början med stor energi åt hjälpverksamhet för barn, särskilt genom att skaffa fram goda fosterhem, över vilka hem föreningen utövade inspektion. Efter de nya barnavårdslagarnas tillkomst 1902 på FVOs initiativ behövde föreningen ej längre inrikta sig på omhändertagande av barn, som i sedligt avseende var försummade och vanvårdade, men verksamheten var inte helt avslutad förrän på 1920-talet.

1925–1957 verkställdes utredningar åt Hennes Maj:ts Drottningens hjälpkommitté vilken sistnämnda år nedlade sin verksamhet.

Vandrande sparkassa

1898–1920 "Vandrande Sparkassa" började inom FVO 1898 men formades 1901 till en egen förening med ett tjugotal medlemmar, bland dem Agda Montelius. Föreningens uppgift var att förmå mindre bemedlade att under tider med bättre tillfälle till arbetsförtjänst avsätta något av sina inkomster för kommande tilläventyrs ogynnsamma dagar. Föreningens medlemmar besökte, försedda med Postsparbankens sparmärken, på regelbundna tider arbetarbostäder, butiker och verkstäder för att sälja sparmärken samt att därefter övervaka, att de gjorda besparingarna sattes in på banken. Verksamheten fortsatte till 1920. Vid den tidpunkten hade genom föreningens försorg inte mindre än 200 000 kronor satts in på Postsparbanken.

Kvinnor i chefsbefattning

Av Doris Wiklund

Agda Montelius 1894: Sedan en noggrann rapport om ärendet uppsatts, föredrages och prövas det föreliggande fallet inför en kommitté sammansatt av personer ur olika samhällsklasser, från fattigvården och skyddsföreningen m fl. Här är antydda de båda förnämsta faktorerna i det system för vilket Föreningen FVO kämpar, de heta noggrann utredning och samarbete.

En och annan, som ej djupare tänkt sig in i förhållandena, förefaller det som skulle besökaren göra en "polisundersökning", som man kallar det. Det är just vad det först och sist icke får vara och icke heller är, då besökaren rätt fattar sin uppgift.

Agda Montelius 1896: Grundidén med vår förening är själva ordnandet av välgörenhet.

I tur och ordning har fyra kvinnor varit chef för FVOs centralbyrå. Agda Montelius 1892–1910, Ebba Wedberg 1911–1941, Elsa Sellmann 1941–1973 och Britt-Marie Bengtson 1974–1983. Agda Montelius deltog i förberedelser från 1888 och stod kvar i styrelsen och som inspektör för centralbyrån till 1920, Ebba Wedberg började redan 1894 och Elsa Sellmann 1921. Aktiv tjänst är således 32 år för Agda Montelius, 47 år för Ebba Wedberg och 52 år för Elsa Sellmann. Britt-Marie Bengtson kom utan tidigare kontakt med FVO.

Bilden av Agda Montelius

Svenskt Biografiskt lexikons uppgift att Agda Montelius var FVOs första ordförande är fel. Det var överståthållaren friherre Gustaf Tamm, "en borgen för att företaget vilade på solida grunder – det skänkte föreningen från början en respekterad ställning inom huvudstaden". Men det var Agda Montelius som byggde upp verksamheten vid centralbyrån.

Hennes insatser på det sociala området började i Maria församlings skyddsförening. Hon gifte sig i Adolf Fredriks kyrka 21 år gammal med Oscar Montelius och flyttade in i släkten Montelius' hus på S:t Paulsgatan. Sin skolutbildning hade hon fått i Hammarstedtska flickskolan. Hennes far var generallöjtnant och hade varit statsråd.

Familjen Montelius bodde i flera generationer S:t Paulsgatan 11, där Agda kom att bo för resten av sitt liv, strax intill Maria kyrka, där flera av familjen aktivt deltog i församlingsarbete. Far och son tillhörde efter varandra kyrkorådet i sammanlagt 63 år i följd. Om Agdas man berättas en lustig episod vid planeringen av Högalidskyrkan, då han opponerade mot arkitektens idé att bygga kyrkan i syd-nord-riktning, han vred den ett kvarts varv: enligt historisk hävd skall en kyrka ha koret mot öster!

Att Agda Montelius kom att ägna sig åt social verksamhet var självklart i den samhällskrets hon tillhörde. I sitt högtidstal på Vetenskapsakademin vid 100-årsjubiléet av Fredrika Bremers födelse talar hon själv om drivkraften: "Rätten för varje kvinna att så allsidigt som möjligt få utveckla sin personlighet, att få tillfredsställa sin törst efter vetande, att få arbeta efter sina anlag för det samhälle i vilket hon lever, att med ett ord, få vara människa först och främst."

Och vidare: "Under dessa hundra år har en så fullständig omgestaltning av den nordiska kvinnans ställning ägt rum, att en skildring därav skulle på dem, vilka levde för hundra år sedan ha gjort intryck av något otroligt, att ej säga omöjligt" (1903).

Vad skulle hon då tänka om allt som hänt sedan dess? "Medelstens villkor överträffar i många avseende dem som forna tiders kungar kunde hålla sig med." (Marian Radetzki DN 1977.) Mycket har hänt som förändrat kanske i första hand just kvinnans situation. I det yttre, t ex i stadsbilden, finns mycket kvar, bland annat alla byggnader som FVO haft sina lokaler i – se några portaler i Gamla Stan på sidorna 16 och 17, som var entréer till centralbyrån.

Men Stockholm förändrades på 1890-talet i lika snabb takt som i vår tid. Vi upplever som tidlösa och omistliga en del byggnader, som t ex Stadshuset, Riksdagshuset, Dramaten, Operan, Konserthuset, men ingen av dem fanns för hundra år sedan. Inte heller fanns några av de kyrkor som blivit våra riktmärken, Sofia kyrka, Johannes, Högalids, Engelbrekts och Oscarskyrkorna. En rad stora skolbyggen kom till under åren 1883–1899, av läroverken Norra Real och Södra Latin, av folkskolorna Hedvig Eleonora, Gustaf Vasa, Katarina södra, Kungsholmen, Johannes, Maria vid Ringvägen, Katarina norra, Engelbrekts och Matteus.

Slussen var en viktig förbindelseled i Stockholm. Alla fordon som skulle till och från Söder måste passera Slussbroarna, som öppnades för båttrafik och vållade köer även för hundra år sedan. Där såg inte ut som idag. Det fanns en plantering runt Carl XIV Johan och träd och buskar. Agda Montelius rörde sig nära allt slags folk på sin väg från Maria ned till FVOs centralbyrå på Stora Nygatan i Gamla stan.

Hon förmådde stimulera människor, inte endast medarbetare utan även de hjälpsökande, som blev oerhört besvikna, om hon inte fanns på centralbyrån, och helst ville framföra sitt ärende till just henne. I ett föredrag 1894 riktar hon sig till dem hon vill få med i det sociala ansvaret:

"Då vi ej har några verkliga sorger, skapar vi oss sådana. Hur mycket i vår nervösa, upprivna tid är ej självgjort lidande? Om man kunde gå så att säga bort från sig själv och ej göra sig till världens medelpunkt, utan vända blicken ifrån detta lilla, i själva verket bra intresslösa jag, och rikta den ut i världen, så skulle man se hur mycket där ligger och väntar på en. Tiden som förr ofta kröp fram, skulle flyga ifrån en och aldrig räcka till." Hon döljer ändå inte hur krävande arbetsuppgiften är: "FVOs verksamhet kräver hela personligheten och ger föga tillfredsställelse i utbyte, det är därför ej så underligt att många skygga tillbaka för dess krav." (Tidskr Dagny 1889.)

De fattiga i Stockholm hade det eländigt, och de var många. Arbetslösheten var stor och för dem som hade arbete var arbetstiden tröttande lång och lönen

Kommittésammanträde med Agda Montelius. FVOs arkivbild.

ofta så låg att den var under existensminimum för en familj att leva av. Sjukdomar härjade. Bostadsbristen var stor. I en bostadsundersökning 1897 visade det sig att en fjärdedel av Stockholms arbetarbefolkning var inneboende, cirka 40 000 människor. Det förekom att familjer som inte hade någonstans att bo, fick söka skydd på vindar, i källare och i gamla skjul.

Själv hade Agda Montelius ingen tanke på att begränsa sin arbetstid. Den dag i veckan då hon var fri från uppgifter på centralbyrån, ägnade hon ofta åt "Vandrande sparkassan", för de tillfällen den gav henne att få kontakt med folk i hem och på arbetsplatser. En gång varje månad, berättar en medarbetare, bjöds personalen "hem till professor och fru Montelius". Den som berättar fortsätter: "Men jag misstänker, att vi som personligheter kände oss så underlägsna vårt värdfolk, att professorn måste tillgripa sitt fyrverkeri av kvicka anekdoter för att hålla målron vid makt."

Som hustru till vetenskapsmannen riksantikvarien Oscar Montelius, ledamot av Svenska Akademin och Nobelstiftelsen och bla ordförande i Publicistklubben, var hon i sitt stora och gästfria hem "den muntra och vänliga värdinnan, som kommer oss till mötes, hon som i det vackra hemmet uppenbarar sig som typen för en gästfri, duglig och angenäm husfru". (Gertrud Adelborg i tidskr Dagny 1910.)

Redan vid mitten av 1890-talet antyder Agda Montelius i brev till vänner att hennes syn blivit nedsatt, så att hon inte kan läsa så mycket som hon skulle önska, och hon är då och då borta från Stockholm för att vila upp sig, på kurort, alltså inte resor jämförbara med dem hon i ungdomen företog tillsammans med sin man till främmande länder, som kan betraktas som studieresor, där hon satte sig väl in i framför allt engelskt socialt arbete. Hon avgår som föreståndare 1910 "anförande såsom skäl försvagad hälsa". Hon åtar sig ändå att stå kvar i styrelsen som vice ordförande och att vara inspektör över centralbyrån, vilket hon fullföljer till sin död 1920. Man får erinra sig hur många uppdrag hon hade i övrigt:

Ordförande i Maria skyddsförening 1879–1892, ledamot av Nya Iduns nämnd 1885–1901, vice ordf 1892–1900, ordf 1900–1901, v ordf för Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård från 1901, i Centralförbundet för socialt arbete 1903–1909, ordf i Fredrika Bremerförbundet från 1903, ledamot av styrelsen för Svenska Fattigvårdsförbundet och av dess arbetsutskott och barnavårdsbyrå från 1909, hördes av lagberedningen angående dess förslag till revision av äktenskapslagstiftningen våren 1912, ledamot av Maria församlings fattigvårdsstyrelse från 1913 (Sv Biogr lexikon). Hennes stora livsverk var ändå Föreningen för Välgörenhetens Ordande, genom vilken hon påverkade synen på all hjälpverksamhet.

På sin 60-årsdag 1910 tilldelades hon guldmedaljen Illis quorum meruere labores av tolfte storleken. Hedrad blev hon på många sätt. I Almanack för alla 1919 finns hennes bild med i ett porträttgalleri av 24 framstående kvinnliga pionjärer från tiden 1773 till 1918 under rubriken "De första. Kvinnliga föregångare inom olika verksamhetsfält."

På försättsbladet till Lydia Wahlströms bok Den svenska kvinnorörelsen finns Agda Montelius, som ju var en förgrundsgestalt även på det området. Man ser en sirlig, avvaktande person, lite fruset hopkrupen i ett soffhorn, Agda på äldre dagar. Svartklädd med vitt halskrås. Mittbenat slätt hår. Små runda glasögon. Rak i ryggen.

Stämmer bilden? Antagligen. Lydia Wahlström kände Agda Montelius väl. Hon brukade – som studierektor 1900–1934 vid Åhlinska skolan – be henne vara examensvittne vid studentexamen där, en verklig förebild för de kvinnliga studenterna. Lotten Dahlgren (red Dagny) skriver om hennes hållning under världskrigets dagar att "de som kände Agda Montelius närmare kunde inte värja sig för intrycket att även hon hört till världskatastrofens i millioner räknade oskyldiga offer." En tanke också Selma Lagerlöf använder i sitt direktörstal 1920 i Svenska Akademin efter Agda Montelius död, "efter ett livslångt arbete i barmhärtighetens tjänst, efter att ha vunnit rätt att kallas denna stads största välgörarinna".

Ett stort foto i FVOs entrehall idag visar henne uppmärksam och stilla, som om hon i verklig mening iakttog den besökande, inte påträngande men djupt engagerad och förankrad i sin uppgift.

Ebba Wedbergs tid

Redan från 1894 medarbetade Ebba Wedberg på centralbyrån, 1911 blev hon dess föreståndare. Samtidigt verkade hon aktivt i kommunens och församlingars hjälparbete, ledamot av fattigvårdsnämnden, sakkunnig i pensionsfrågor

och med i Oscars församlings fattigvårdsstyrelse.

I många år var hon med i Svenska Dagbladets julinsamlingskommitté och tidningen besöker henne bl a inför FVOs 50-årsjubileum 1939. Ebba Wedberg berättar i intervjun från sin första tid på centralbyrån:

"Annu har jag den tid i färskt minne, då man inte kunde gå ut på gatan utan att tilltalas av tiggande barn eller barn som skickats ut att sälja torrved. När vi började göra undersökningar för byråns räkning blottades hemska missförhållanden: alkoholiserade, tbc-sjuka hem, fattigdom och allsköns elände. Föreningen erbjöd sig i vissa fall att ta hand om barnen och så växte vårt barnhärberge fram." Sin ömhet och omsorg om barn visade Ebba Wedberg bland annat som ledamot av Hjälpbyrån för barn och hem.

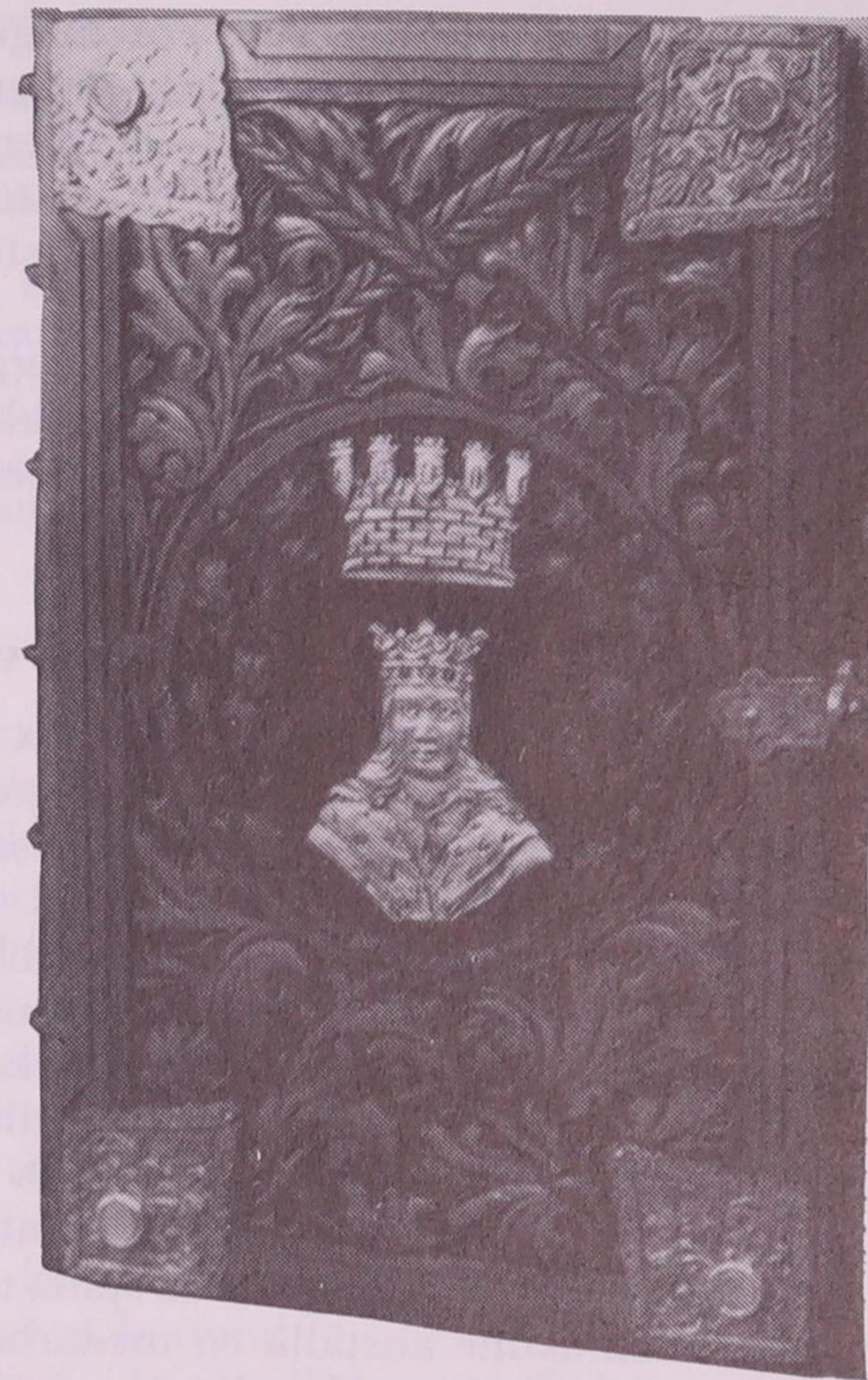
"Föreningen", säger hon vidare, "skulle vara ögat men inte handen, det var dess ursprungliga princip, vilken gäller än idag. Vi skulle fastställa var det mest skriande behovet fanns, samt anlita hjälpberedda enskilda för att lindra och avhjälpa i den mån det var möjligt."

Hon berättar också om Slöjdföreningens verksamhet: "Beställningar på sömnad tagas emot och utlämnas till kunniga arbetsvilliga. Dessutom lämnas handledning åt dem som vill förkovra sig i sömnad och symaskiner till hemmen. De flesta beställningarna kommer numera från sjukhusen samt från Röda korsets sjuksköterskeskola, vars elever låta sy dräkterna hos oss. Vi har en försäljningslokal för allmänheten. Tyvärr har ju den revolution, som damernas underkläder genomgått, haft ett menligt inflytande på försäljnings-siffrorna, men barnkläder är en stor artikel."

Ebba Wedberg kom från samma sociala miljö som hennes företrädare. Hennes bror, Birger Wedberg, var justitieråd (1913–1940) och ledamot av Svenska Akademin. Ebba Wedberg ansvarade för flera utgåvor av Handbok för fattigvårdsintresserade. Hon fick för sina insatser guldmedaljen Illis quorum meruere labores i 8:e storleken redan vid FVOs 25-årsjubileum 1914.

Ett yttrande om henne från en av hennes nära medarbetare är gripande när man tänker på vilken omvittnat fin insats hon gjorde: "Hon log aldrig." Man kan just undra varför?

Glad var hon i alla händelser i många sammanhang, t ex då FVO flyttade till nya lokaler i november 1916 i Storkyrkobrinken 11, där Centralbyrån skulle komma att vara kvar i 52 år, till 1969. Svenska Dagbladet skriver: "De nya lokalerna invigdes med en enkel festlighet, till vilken ett stort antal av

Fondboken är ett konstverk. Foto Anders Wiklund.

FVOs vänner infunnit sig. Föreningen disponerar nio stora och ljusa rum, vilka alla är möblerade på ett synnerligen smakfullt och trevligt sätt. Gamla vackra kakelugnar och dörröverstycken förhöja ytterligare det angenäma intrycket. Rummen är indelade så att nästan alla församlingar inom Stockholm har sitt eget mottagningsrum och i ett stort rum residerar fröken Wedberg, i vilkens hand alla trådar löper samman."

Styrelsen tackar vid Ebba Wedbergs avgång för "alla dessa år utan någon som helst ersättning. Med sin klokhet och praktiska läggning och sin omfattande erfarenhet har hon städse förstått att leda verksamheten på ett synnerligen förtjänstfullt sätt."

Fonderna är våra arbetsgivare

Elsa Sellmann, som efterträdde Ebba Wedberg, säger så om sin syn på fonderna. Och med ett leende säger någon, att det var nog sant. Styrelsen hade inte mycket att säga till om – Elsa var enormt kunnig och duktig. Innan hon kom till FVO 1921 var hon i nio år sekreterare i Fattigvårdsnämnden till fattigvårdsinspektören Albin Lindblom, en av initiativtagarna till FVO.

Alla som minns Elsa intygar samfällt att hon var kultiverad och behaglig, en naturbegåvning när det gällde kontakt med folk. Hon hade såväl hjärta som hjärna och kom alltid på lösningar och förslag på möjligheter man inte tänkt på. Hon var kvick i mun och rolig samt chic i sitt yttre. Sömmerskan fröken Jansson fick komma till Centralbyrån för att prova sömnad på gång, för att Elsa inte ansåg sig kunna spilla tid i onödan från sitt arbete.

När hon skulle anställa en medarbetare, frågade hon inte efter den sökandes papper och meriter. Hon litade på sitt eget omdöme och ett kort resonemang med sin närvarande medarbetare, och så var saken klar, välkommen!

Hon var mycket bestämd och hon ville personligen ta ställning till alla anslag över 50 kronor! Då måste medarbetaren gå in i hennes rum och redogöra för situationen och skälet till anslagets önskade storlek, även om där fanns en besökare i rummet. Elsa kunde rentav fråga den till råds, om man skulle ge så mycket? Det verkade inte som om någon tog illa upp, men unga assistenter kände sig lite illa till mods.

Men aldrig att hon eller någon annan på byrån hördes uttala något förklenande eller nedsättande om någon, det var som om man alltid sökte en positiv vinkling, enligt några socialarbetare utanför byrån.

Nästan snål kunde Elsa Sellmann synas i sin omsorg om FVOs pengar, så t ex när 75-årsjubiléet skulle ordnas. Det fick ske i egna lokalerna på Storkyrkobrinken och personalen fick ställa upp och ordna det hela, man minns hur jobbigt det var att möblera om och bära stolar o s v för någon extrahjälp var det inte tal om att skaffa!

Åren 1937 och 1938 ha för vårt land varit i hög grad märkliga genom de lagar och förordningar på det sociala området som då trätt i kraft. Lag om folkpensioner med dyrortsgradering, lag om barnbidrag och bidragsförskott, förordning om mödrahjälp.

Ur årsberättelsen 1938

Bostadssituationen i Stockholm

Många grovarbetare ha ej större månadsinkomst än 60 kronor. Om av dessa 60 kronor måste avgå 25 kronor till hyra, hur skall då familjen, bestående av kanske 8 personer eller flera, kunna existera på återstoden?

För någon tid sedan tog några ledamöter i FVOs styrelse initiativet till bildande av ett aktiebolag för byggande av billiga, men ordentliga bostäder. Bolaget kallar sig "Billiga bostäder" och har nu uppfört det första bostadshuset strax bredvid Östra station. Det är ett envånings trähus avsett för 18 familjer jämte bostad för en vicevärd. Lägenheterna bestå av enkelrum med kakelugnsspis och erlägges en hyra av 9 kronor i månaden för rummen belägna åt solsidan och 8 kronor per månad för dem, som ligga åt motsatt håll.

Ur tidskriften Dagny 1898

Vid 75-årsfesten fick Elsa Sellmann Vasamedaljen, en utmärkelse för allmänt medborgerliga förtjänster. Svenska Dagbladet var där och intervjuade. Elsa Sellmann var liksom sin föregångare rådsledamot i Julfemman. "Det var trevligt med våra 65 gäster, levande ljus och tesupé med vår sengustavianska inredning som god ram", säger hon i intervjun.

Många människor än idag känner det svårt att gå till "det sociala" för hjälp. Det är som om "fattigstämpeln" fanns kvar i folks medvetande. Den fanns tidigare, men redan 1894 fastställdes i en kunglig förordning att inga anteckningar längre fick stämplas in som tidigare i prästbetyg och församlingsbok, men länge än stämplades "Fattigvården" i skor som delades ut! Det är märkligt hur rädslan att bli förödmjukad kan leva kvar. Elsa Sellmann hörde till dem som ger människan sitt värde åter i en svår stund.

Svenska Dagbladet igen: "Ja, det har varit många miljoner att fördela genom åren säger fru Sellmann med ett glatt tonfall som alltid."

Och det var alldeles tydligt inte bara pengar hon gav ut i rikt mått.

Samtal med Britt-Marie Bengtson

Den fjärde i raden av kvinnliga chefer var Britt-Marie Bengtson. Hon berättar att hon kom till FVO från läraryrket, som hon utbildat sig för genom vuxenstudier till fil mag. Hon kom att trivas mycket väl i sitt nya arbete. Anställda på Centralbyrån vid den här tiden var Eva Hallongren, Inga Santesson-Gill, Margareta Tengbom, Cecilia Wallén (kassör) och Ingeborg Thörn (Registerbyrån).

– Det kändes att det var mening med arbetet, säger Britt-Marie Bengtson, det var roligt att arbeta tillsammans med personalen.

– Det ekonomiska läget var inte bra. Kostnaderna steg men ekonomin stod stilla. Aktuellt aktieinnehav gav låg utdelning. Man övervägde rentav att låta FVO gå upp i någon annan välfärdsorganisation och lät göra en utvärdering av verksamheten. Men så vände sig situationen genom skickliga ekonomer i styrelsen. FVO begärde också permutation på ett tjugotal fonder, med så egendomliga bestämmelser att de knappast kunde utnyttjas för de sökande vi hade. Så t ex skulle avkastningen ovillkorligen gå till "hemsömmerska" eller "kusk". Nu samlades de här fonderna till en "allmän fond" att disponera enligt FVOs regler. Det gav nya möjligheter att hjälpa.

– Det var också tal om att ändra namnet "Välgörenhetens ordnande", som

Hemkonsulenten

Ej så sällan har det visat sig att de ekonomiska svårigheterna inom ett hem skulle öfvervinnas om husmodern kunde bibringas kunskap om sättet för hushållets omläggning genom att på ett mera rationellt sätt tillvarataga livsmedel och bränsle. Hemkonsulentverksamheten har härvid tagits i anspråk. Genom välvillig och frikostig medverkan af ett par intresserade personer har centralbyrån kunnat dels bekosta två matlagningskurser för husmödrar, dels kunnat förverkliga ett länge närdt önskemål nämligen anställande af en hemkonsulent för att i nu antydd riktning påverka husmödrarna. *Ur årsberättelsen 1917*

kändes otidsenligt, men det var svårt att finna ett lämpligt namn som dels anknöt till det gångna, dels gjorde det klart hur föreningen arbetade idag. Först 1982 ändrades namnet till Föreningen FVO, därmed antydande grunden men också att förnyelse skett.

– Önskemål var till en del annorlunda än tidigare, inte som förr fråga om livets nödort, vad man nu skall räkna till det. Det fanns fortfarande tillfälligt behov av pengar till mat för dagen. De tidigare använda matlapparna användes inte längre. Det kunde gälla pengar till telefonräkning eller svårighet ifråga om hyresskuld. Andra bidrag gällde glasögon, tandvård, konvalescentresor.

– Men det kunde också vara en säng man behövde eller en tvättmaskin eller en TV eller bidrag till en cykel eller utlandsresa, en pojkeykel t ex. Ibland måste man säga nej. Om någon vill ha marknadens dyraste dammsugare medan det finns utomordentligt bra för betydligt lägre pris. En cykel till en skolpojke ställer det sig lite annorlunda med, det gäller för honom att inte för mycket skilja sig från mängden, när alla andra har fina cyklar, den måste få kosta.

– Bland ungdomar fanns några grupper som verkligen hade ekonomiska svårigheter, t ex elever vid teaterskolor och målarskolor. I många sammanhang, de flesta, var det roligt att kunna hjälpa. Ensamma mammor med barn var en betydande del bland sökande, liksom äldre personer.

Till sist

Göran Andersson efterträdde Britt-Marie Bengtson som föreståndare för FVOs centralbyrå 1983. Därmed var den långa raden kvinnliga chefer bruten.

Margareta Tengbom har under tjugo år arbetat tillsammans med de tre senaste cheferna för FVO och bekräftar att det varit skiftande upplevelser, men säger hon:

– Den egentliga förändringen beror mindre på personalen än på samhället, det har satt sin prägel på FVO. Det fanns en tid för inte länge sen, när vi samlade in begagnade kläder och till jul leksaker till barn, ingen frågar längre efter sånt. Kraven från allmänhetens sida är högre och annorlunda och pressen från samhället mot "allmänheten", också. Vi skrev förr ut matrekvisitioner till Konsum, som det stod "gäller ej öl och cigaretter" på. Fattigdom vill ingen kännas vid nu, inte klassgränser heller, men är det möjligt att avskaffa dem? Det finns en sorts klassgräns nu, som ungdomar har svårt att handskas med, som har att göra med utbildning och möjligheter. Begåvade ungdomar klarar sig alltid, men många saknar vissa förutsättningar i livet. Idag också. Det gör att arbetet aldrig tar slut på FVO men omprövas och förändras.

Styrelsen framför till alla medarbetare och till Föreningen FVOs medlemmar, till myndigheter och institutioner ett varmt tack för gångna 100 år.

Magnus Carlsson

Foto Anders Wiklund

FVOs centralbyrå, Köpmangatan 15^{IV}, 111 31 Stockholm
Telefoner 08-20 03 40, 11 33 31, 20 27 15, 10 15 46
Registerbyråns telefon 08-11 54 39
Postgiro 2220-2